

Jurga Dzikaite
Darius Kuolys
Aušra Martišiūtė-Linartienė
Jurga Sadauskienė

Literatūra

7 klasė

I knyga

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Vilnius, 2017

Turinys

Pratarmė	5
1. Žmogus ieško gyvenimo prasmės	6
<i>Apie Vytautą Mačernį</i>	7
VYTAUTAS MAČERNIS. Rudens sonetai	18
VYTAUTAS MAČERNIS. Aš pažinau karalių tavyje	21
VYTAUTAS MAČERNIS. Žiemos sonetai	22
Apibendrinamosios ir įsivertinimo užduotys	25
<i>Apie Kazį Binkį</i>	27
KAZYS BINKIS. Atžalynas	39
Apibendrinamosios ir įsivertinimo užduotys	92
<i>Apie Antuaną de Sent Egziuperi</i>	99
ANTUANAS DE SENT EGZIUPERI. Mažasis princas	107
Apibendrinamosios ir įsivertinimo užduotys	132
Apibendriname temą ir įsivertiname	135
2. Mus jungia tautosaka	141
DAINA GYVA	144
DAINŲ REIKŠMĖS	147
Rūta žaliøj	148
Aš padainuosiu	149
Dainininkių pasakojimai. Veronika Povilionienė, Marija Krupoves	151
Poetai apie dainas. Alfonsas Nyka-Niliūnas, Marcelijus Martinaitis	154
METŲ RATU	156
<i>Žiema</i>	159
Vai, atbėga baikštus elnelis	160
<i>Pavasaris</i>	164
Supkit meskit	165
<i>Vasara</i>	169
Kupolėle, kas tave skynė	170
Bėkit, bareliai	172
<i>Ruduo</i>	175
Aš atsisakiau savo močiutei	176
Oi, žydėk, žydėk	178
Beauštanti aušrelė	179
Vai motule mano	180
Apibendriname temą ir įsivertiname	181
Kūrybinės užduotys	183
Patarimai	186
Sąvokų žodynėlis	191
Tekstų ir iliustracijų šaltiniai	193

*Žvelk ten, kur nepasieks akis,
Laužk tai, ko nepajėgs ir protas:
Jaunyste, aras tu sparnuotas,
Ir nieks tavęs nesulaikys!*

Adomo Mickevičiaus „Odė jaunystei“

Mieli septintokai, mielos septintokės!

Išgyvenate laiką, kai svarstote, kas esate Jūs, ką Jums reiškia kiti, kas yra sava bendruomenė, tauta, valstybė, kur prasideda ir baigiasi Jūsų pasaulis. Jūsų rankose naujas literatūros vadovėlis, kuriame skaitysite ir nagrinėsite kūrinius, kelsite klausimus, ypač svarbius jaunystėje.

Skaitysite laiko patikrintus kūrinius, rašytus lietuvių ir užsienio autorių, kuriuos skaitė Jūsų seneliai ir tėvai. Skaitysite ir tokius tekstus, kurie Jūsų seneliams ir tėvams buvo nežinomi. Jie – arba draus-ti nelaisvės metais, arba į lietuvių kalbą anuomet nebuvo versti, arba neseniai parašyti. Taigi Jūs eisite ankstesnių kartų pramintu keliu ir žengsite naujais, dar neišmėgintais takais, kuriuose Jūsų lauks nauji atradimai. Jūs būsite ta jungtimi, kuri gali perimti ir perduoti mums visiems svarbius atminties pasakojimus.

Vadovėlyje tekstai atrinkti taip, kad per vienus metus atvertų Jums tarsi kokį nepaprastą erdvėlaikį: kad būtų galima iš dabarties nerti į praeitį, iš savo namų pasiekti žmogaus sielos ir pasaulio tolius.

Jūs galite pasirinkti savo pasaulio dydį. Tačiau kuo daugiau siek-site, tuo greičiau jis plėsis ir Jums reikės vis daugiau pastangų. Jūs ne-begalėsite sustoti. Jums prireiks ne tik kantrybės ir darbštumo, bet ir drąsos nepavargti. Ši kelionė tuo ir nuostabi, kad neturi pabaigos. Ir niekas Jūsų negalės sulaikyti, jeigu tik Jūs patys nenuspręsite sustoti.

2

Mus jungia tautosaka

Iš filmo „Vakar ir
visados“ filmavimo
aikštelės, 1984 m.

Tautosaka – protėvių sukurtas ir mūsų paveldėtas prasmų pasaulis. Jis supa mus ir šiandien – tikroje ir virtualioje erdvėje mes dalijamės pasakojimais, dainomis, posakiais, juokais, piešiniais ir kitais kūrinių, kurių autoriai nėra žinomi. Šie kūriniai mus jungia ir skatina kurti pačius.

Tautosakos kūriniais mūsų protėviai stengėsi įprasminti savo gyvenimus. Jais perdavė išgyventas patirtis. Ar šios patirtys išlieka gyvos, Jums svarbios? O gal jas reikia tiesiog palikti praeičiai? Juk protėvius supusios tikrovės jau nėra: dingę daiktai, darbo įrankiai, pasikeitę papročiai.

Tačiau tautosaka gyva. Kodėl? Koks jos gyvybės šaltinis? Kodėl tai, kas kurta vakar, gali būti svarbu visados?

Kaip įžvelgti, perskaityti, perimti tautosakoje slypinčias protėvių patirtis? Kaip iš jos pasisemti išminties ir impulsų savo kūrybai? Šiuos ir kitus klausimus svarstysime kartu, gilindamiesi į antrąją vadovėlio temą – „Mus jungia tautosaka“.

Nagrinėdami šią temą:

- susipažinsime su dainomis – ypač vertinga mūsų tautosakos dalimi;
- tyrinėsime, kokia dainos reikšmė žmogaus ir tautos gyvenime buvo praeityje ir yra šiandien;
- aiškinsimės, kaip suprato, išgyveno ir vaizdavo pasaulį mūsų protėviai; kokie darbai, šventės, tradicijos į tautą jungė juos ir šiandien sieja mus;
- mėginsime suprasti, kaip tautosaka veikia šiuolaikinėje kultūroje, kaip ji maitina mūsų moderniausią meną – poeziją, muziką, dailę, kaip ji atsinaujina jaunųjų menininkų kūryboje;
- mokysimės rinkti tautosaką ir etnografinę medžiagą, ja remdamiesi patys kurti ir rengti šventes.

Poetas Marcelijus Martinaitis.
Iš filmo „Vakar ir visados“,
režisierius Gytis Lukšas

Neturiu kitų dokumentų, išskyrus dainas,
Žodyną, Maironio eilėraščius, seną verpstę:
tik tai gali paliudyti mano teisę į žemę.

Atsivertęs Dainyną, atpažįstu namus.
Dainose yra pasakyta,
kur buvo vartai, darželis, sena obelis,
pro kurį langą tekėdavo saulė.

Kai atsivertęs Dainyną kas nors uždainuoja,
mano žemėj užteka saulė, atsiveria vartai,
pasigirsta artojų balsai...
Ir taip dainose bus per amžius!

Jose viskas išsaugota.
Prašau tai patvirtinti ir žemę grąžinti su tuo,
kas ten buvo: su tėvu, motina, ilgais vakarais...
Tenai man priklauso mūsų saulė, mėnulis, aušrinė.
<...>

Marcelijus Martinaitis. *Kreipimasis į archyvą dėl žemės grąžinimo Paserbentyje*

Daina gyva

Grupės „Skylė“, projektas „Broliai“, 2010 m., Modesto Ežerskio nuotrauka

„Dainose viskas išsaugota, jose mūsų pasaulis bus per amžius“, – sako poetas Marcelijus Martinaitis.

Kodėl būtent daina tokia svarbi?

Dainos lydėjo Lietuvos žmones visą gyvenimą: buvo dainuojama dirbant ir švenčiant, namuose ir laukuose, iš liūdesio ir džiaugsmo, nuo lopšio iki karsto. Dainose – išgyventas ir išsakytas visas žmogaus ir tautos pasaulis.

Lietuvių dainos yra tvirtai suaugusios su metų ratu: su gamtos kaita, kalendorinėmis šventėmis, pagrindiniais žemės darbais. Todėl jos padės mums pažinti tradicinę tautos pasaulėvoką: kaip pasaulis buvo suprantamas, išgyvenamas, jaučiamas.

Pažindami dainas mėginsime suprasti, ką reiškia įsišaknyti – įleisti šaknis savoje žemėje, savo kultūroje. Kodėl lietuvių poetams ir kitiems menininkams, jaunimo pamėgtoms šiuolaikinėms muzikos grupėms senosios dainos yra tokios svarbios? Kodėl šiandien liaudies dainas dainuoja ne tik senas, bet ir jaunas miesto žmogus? Kaip senoji daina tampa roko, džiazo kūrinium? Kaip galima patiems liaudies dainą perkurti, ja išreikšti savo jausmus ir mintis?

Dainos – tiek senosios, tiek šiandieninės – yra mūsų širdies balsas. Jų klausydamiesi ir jas dainuodami mezgame ryšius su praeitimi, ieškome atramų savo gyvenimui ir kūrybai. Pagal mėgstamas dainas atpažįstame artimas sielas: kuo daugiau tokių ryšių užmezgame, tuo stipresni jaučiamės.

Prieš pradėdami tyrinėti liaudies dainas, panagrinėkime, kaip jos atsispindi šiuolaikinėje autorinėje dainoje. Išklausykime ir aptarkime grupės „Skylė“ atliekamą dainą pagal poeto Rimvydo Stankevičiaus eilėraštį „Žalia daina“ (CD „Broliai“, 2010). http://www.skyle.lt/naujas/index.php?option=com_content&view=article&id=421&Itemid=197&lang=lt

„Žalią dainą“ palyginkite su pasirinktomis moderniai atliekamomis, stilizuotomis liaudies dainomis ar jų pagrindu sukurtomis autorinėmis dainomis iš albumų:

<https://www.pakartot.lt/album/the-singing-land-contemporary-folk-music-from-lith>

<https://www.pakartot.lt/album/giesmes-saulei-saulala-motula-uztekek-uztekek>

<https://www.pakartot.lt/album/prusu-giesmes>

<https://www.pakartot.lt/album/giesmes-valdovui-gediminui>

RIMVYDAS STANKEVIČIUS. Žalia daina

Mes – lietuviai, mes mylime mišką,
Pilką akmenį, paukštį naktinį,
Sūrų gintaro lašą ištryškusį,
Iš tos vietos, kur skauda tėvynei.

Mes lietuviai, mes garbinam mišką,
Dainomis, laužo dūmais, svajonėmis,
Mūsų mintys kaip nuotakos išteka
Užu medžių, tvirtų tartum žmonės.

Pried.:

Tie, kur šalį mūsų puolė – prapuolė,
Tirštas laikas lyg kraujas nubėgo,
Žalias medis ir žalias brolis
Ošia Lietuvą – meilę ir jėgą.
Nekirsk medžio, broli!

Mes lietuviai, mes girių augintiniai,
Žaliašvarkiai, randuoti, drevėti,
Jei mums gūdūs miškai nepadėtų,
Ar mes šalį nuo prieš apgintumėm?

Mes lietuviai – iš kardo ir balno,
Iš miškų gilumos atėjome,
Tebeturim šaknis ir vėliavoj
Sodrią plakančią žalią spalvą.

Pried.:

Tie kur šalį mūsų puolė – prapuolė,
Tirštas laikas lyg kraujas nubėgo,
Žalias medis ir žalias brolis
Ošia Lietuvą – meilę ir jėgą.

Nekirsk broli, nei čiuta,
Ąžuolėlio, nei čiuta,
Nekirsk broli, nei čiuta,
Nei liepelės, nei čiuta...

Klausimai ir užduotys

1. Kuo ši daina lietuviška? Kokias istorines tautos patirtis ji perduoda? Ar jos svarbios Jums?
2. Kas šią dainą sieja su liaudies dainomis? Kokius tautosakos vaizdinius atpažįstate? Pagrįskite citatomis. Kokia šių vaizdinių reikšmė dainoje?
3. Pagrįskite arba paneikite nuomonę – ši daina mus stipriai veikia todėl, kad susieja istorinę praeitį su dabartimi ir parodo, kad mus ir protėvius jungia tie patys jausmai ir išgyvenimai. Savo poziciją pagrįskite citatomis ir jų komentarais.
4. Kaip suprantate dainoje skambantį prašymą: „Nekirsk medžio, broli“? Kodėl jis kartojamas?
5. Kodėl R. Stankevičiaus eilėraštis pavadintas „Žalia daina“? Parašykite samprotavimo pastraipą: suformuluokite teiginį, pagrįskite jį savo argumentais ir eilėraščio citatomis, parašykite išvadą.
6. Aptarkite, ką eilėraščiui suteikia muzika.

Dainų reikšmės

Dainininkė Veronika Povilionienė. Iš filmo „Vakar ir visados“

Pažintį su lietuvių liaudies dainomis pradėkime nuo rugiapjūtės dainos „Rūta žalioj“, kurią atlieka garsi dainininkė Veronika Povilionienė.

Išklausykime dainos įrašą (<https://www.pakartot.lt/album/tevulio-prievarteliuos>) arba pažiūrėkime, kaip ji skamba režisieriaus Gyčio Lukšo filmo „Vakar ir visados“ (1985) pabaigos epizode.

<https://mokovas.wordpress.com/2014/02/26/filmas-vakar-ir-visados/>

Rūta žalioj

Rūta žalioj,
Jau vakaras vakarėlis
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Krito rasa an baro
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Puolė saulė an medžių
Rūta žalioj.
– Rūta žalioj,
Laiske mani namopi
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Kad tu mani nelaisi
Rūta žalioj.

Rūta žalioj,
Palais mani saulalė
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Ir šviesusai mėnulis
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Vakarinė žvaigždėlė
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Laukia mani motulė
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Terpu varių vartelių
Rūta žalioj.

– Rūta žalioj,
Aik, dukrela, klėtėlėn
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Sėsk, dukrela, už skobnių
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Valgyk, dukra, nevalgus,
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Gerks, dukrela, negėrus,
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Gulk, dukrela, nuvargus,
Rūta žalioj.

Klausimai ir užduotys

1. Kokia šios dainos nuotaika? Kodėl ji būtent tokia? Kokius jausmus ji kelia?
2. Aptarkite, kas vaizduojama šioje dainoje. Kas yra dainos lyrinis subjektas? Ką jis išgyvena? Kokiu paros metu ir apie ką jis pasakoja? Ko jis prašo?
3. Kieno pagalbos ir užuojautos lyrinis subjektas tikisi? Kaip suprantate pasakymą: „paleis mane saulelė, mėnulis ir vakarinė žvaigždėlė“?
4. Kas laukia lyrinio subjekto namuose? Kas į jį kreipiasi ir kaip juo rūpinasi? Pacituokite.
5. Kokie jausmai, kokie žmogaus ir gamtos, šeimos narių tarpusavio santykiai dainoje yra išaukštinami? Kuo jie svarbūs ir šiandien?
6. Kokiomis meninės išraiškos priemonėmis dainoje yra išsakomi jausmai? Išrinkite ir aptarkite deminutyvus, epitetus, personifikacijas, metaforas, simbolius. Pasvarstykite, ką reiškia dainoje nuolat kartojamas priedainis „rūta žalioj“. Kaip dainos žodžių prasmę atskleidžia jos melodija?
7. Kokios gyvenimo išminties ši daina moko? Aptarkite grupėse ir pasidalykite savo įžvalgomis klasėje.

8. Kas sieja šią liaudies dainą su mūsų anksčiau nagrinėta autorine „Žalia daina“? Išdėstykite savo įžvalgas raštu.
9. Poetas M. Martinaitis teigia, kad žmogus lietuvių liaudies dainose nebuvo menkas ir bejėgis: jis jautėsi galįs judinti gamtos jėgas; būtent stiprus gamtos jausmas mokė žmogų dorovės, darnos ir ištvermės. Ar galite patvirtinti šį poeto teiginį, remdamiesi nagrinėta daina?

Perskaitykite dar vieną darbo dainą. Ji dainuota ariant laukus. Iš jos pažinsite svarbiausius lietuvių liaudies dainų veikėjus, simbolius, idealus. Palyginkite šią dainą su kita darbo daina „Aš išdainavau visas daineles“ (www.saltiniai.info) ir nusakykite: kuo šios dainos skiriasi temos, motyvų, simbolių požiūriu.

Aš padainuosiu

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų bernužėlis;

Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių;

Aš bernužėlis,
Aš jauns bernelis
Be jaunos mergužėlės.

Parduosiu žirgą
Ir tymą balną,
Samdysiu audėjėlę.

Ir atsisakė
Jauna mergelė,
Po svirną vaikščiodama:

– Neparduok žirgą
Nei tymą balną,
Aš būsiu audėjėlė.

* * *

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų mergužėlė;

Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių;

Aš mergužėlė,
Aš vargdienėlė
Be jauno bernužėlio.

Parduosiu žiedą
Ir vainikėlį,
Samdysiu artojų.

Ir atsisakė
Jaunas bernelis,
Po stainę vaikščiodamas:

– Neparduok žiedą
Nei vainikėlį,
Aš būsiu artojų.

Klausimai ir užduotys

1. Kas yra šios dainos veikėjai? Kaip jie prisistato? Kodėl jie pasivadina „dainų berneliu“ ir „dainų mergele“? Ką reiškia tokiu berneliu ir tokią mergele būti?
2. Kodėl daina, kurią veikėjas ketina dainuoti, pavadinama „dainų dainele“? Paaiškinkite epiteto ir deminutyvo reikšmes.
3. Pasvarstykite, ką reiškia atidaryti dainų skrynelę ir paleisti dainas į laisvę (į liustelį)? Ką simbolizuoja „dainų skrynelė“ ir pats jos atidarymo veiksmas?
4. Ką galėtumėte pasakyti apie dainos svarbą veikėjams?
5. Apie ką ir kaip kalbasi dainų bernelis su dainų mergele? Ko jiems abiem stinga? Ko ieško?
6. Kodėl dainų mergelė apsisprendžia būti audėjėle berneliui, o dainų bernelis – artojėliu mergelei?
7. Lietuvių liaudies dainos sukuria idealius veikėjus, kuriais bendruomenė turėtų sekti. Aptarkite, kokius idealius žmones išaukština ši arimo daina. Kokios žmonių vertybės, dorybės iškeliomos?
8. Kokie žmonių santykiai ir kaip dainoje poetizuojami? Ką dainos veikėjai yra pasiryžę paaukoti, kad atrastų porą? Su kokiais svarbiausiais poetiniais simboliais siejamas bernelio paveikslas, su kokiais – mergelės?
9. Apie kokią gyvenimo virsmą užsimenama šioje dainoje? Kada mergelė palieka savo rūtų darželį, o bernelis nustoja puikuotis savo žirgeliu? Pasvarstykite, kodėl ši situacija apdainuojama būtent pavasarinėje arimo dainoje? Pasiremkit M. Martinaičiu, kuris sako, kad ši daina yra tarsi įvadinė arimo daina, nes joje užsimezga gamtos gyvybės ciklo bei vyro ir moters šeimos gyvenimo pradžia; pabudusios žemės galios ir žmonių emociniai ryšiai ypač stipriai veikia ir stiprina vienas kitą.

Artojas aria pirmą vagą,
Balio Buračo nuotrauka,
1934 m.

Dainininkių pasakojimai.

Veronika Povilionienė, Marija Krupoves

Apie dainų reikšmę, jų svarbą žmogui daug pasako patys dainininkai. Išklauskime jų.

Veronika Povilionienė – Dzūkijoje gimusi ir augusi, Vilniaus universitetą baigusi, nuo vaikystės liaudies dainas dainuojanti ir Lietuvai viso pasaulio folkloro, džiazio muzikos festivaliuose atstovaujanti menininkė, tapusi lietuvių tautinės kultūros simboliu – pasakoją:

Veronika Povilionienė. Iš filmo „Vakar ir visados“

„Kai žmonės nustoja dainuoti, ypač liaudies dainas, dingsta ir meilė žmogui, aplinkai, sielai... Prisimenu vieną posakį: „Daina į dangų kopia ir paskui save žmones traukia“. Be dainų kopimo į dangų pasidaro mažiau. Nusikeikti yra paprasčiau, bet pasakyt vienas kitam gerą žodį tarsi nepatogu. Kaip čia vadinsi draugą „saulele“, „vyšnele“... Jaunimui reikia pasakyti, kad viskas priklauso nuo kelių veiklių žmonių – asmenybių. Reikia gyvos kultūros. Juk negyvos muzikos, netgi negyvo gyvenimo turime per daug. Gyvasis ryšys turi prasmę.

<...>

Anksčiau Lietuvoje žmonės dainuodavo ir varge, ir bėdoje, ir džiaugsme; per talkas, per bulviakasį, vestuves ar krikštynas. Tokios buvo tradicijos. Būta tokio įpročio. Anuomet niekam į galvą neateidavo mintis, kad negali uždainuoti, jei nori... Senieji liaudies dainininkai sakydavo: jei galvon kokios tamsios mintys lenda, uždainuoji, ir viskas praeina.

<...>

Dar vaikystėje, kai tik pradėdame susivokti, išgirstame, jei kas nors mums dainuoja lopšinę. Viskas prasideda nuo labai paprastos primityvios melodijos, kuri pamažu mums įauga į širdį. Juk niekas nedainuoja operų, migdydamas vaikus. Svarbu, kad vaikai nuo mažens girdėtų mūsų liaudies dainą. Kuo labiau ta melodija įaugo į širdį, tuo didesnis atsiras noras ją praplėsti, pažinti. Tai yra nuostabus dalykas, tik reikia jį suprasti. Iš liaudies dainų mokėsi ir kūrybinių minčių sėmėsi daugelis mūsų poetų. Iš senųjų liaudies dainų, nes tai – didžiulė versmė.

<...>

Liaudies daina nėra joks specialus mokslas, ji kaip gyvenimas, buitis, kaip duona kasdieninė. Per šimtmečius dainavo mūsų protėviai, seneliai, tą darome ir mes...

<...>

Daug lietuvių liaudies dainų dainavau pasaulyje. Iš jų – užsieniečiai regi labai gražią tautą. Esu girdėjusi vieną puikų komplimentą. Prieš daugelį metų buvau Amėrikos folkloro festivalyje. Viena-me koncerte kartu su žiūrovais padainavau sutartinę. Salėje, pasirodo, buvo garsi džiaz dainininkė iš Jungtinių Valstijų. Po koncerto ji priėjo prie manęs ir pasakė: „Veronika, kokia unikali yra tavo tauta, aš iš trijų natų supratau, kad tu dainuoji apie bitę.“ Taip ir buvo, nors tekstą jai išvertė vėliau. Tai didžiulis komplimentas apie senąsias mūsų dainas, jų harmoniją, melodijos grožį.

<...>

Ir todėl aš sakau: žmonės gerieji, kai labai ant širdies sunku, nebėkite nei kartis, nei pjautis – o uždainuokite. Gal tai kitiems ir kvailai atrodo. Bet tikrai galiu pasakyti – padeda. Viską dainuokite, kas ant širdies. Ir pamatysite, kaip bus geriau.“

Pagal interviu su V. Povilioniene „Daina – lyg duona kasdieninė...“, *Bernardinai*, 2009-09-08 ir „Kai žmonės nustojo dainuoti, ypač liaudies dainas, dingo meilė...“, *15 min.* 2015-05-30.

Marcelė Paulauskienė-Pigagaitė iš Varėnės apylinkės, padainavusi šimtus dainų, sako:

„Savo gyvenimo be dainų neišsivaizduoju. Kai dainuoju, tai gyvenu.“

Magdalena Ratkevičienė-Badaraitė iš Dubičių apylinkės, vadinama Dainų karaliene, pritaria:

„Jei nebūtų dainų – neduok Dievuli, būtų kaip kalėjime. Dainuoji, žmogus, tai pats save ramini.“

Marija Krupoves – iš Vilniaus krašto kilusi garsi Lietuvos dainininkė ir mokslininkė, atliekanti ir tyrinėjanti įvairių Lietuvos tautų liaudies dainas – pasakoja:

„Gimiau aš Vilniuje, tėvai buvo kilę iš Eišiškių krašto. Jie save laikė lenkais. Mano seneliai per karą gelbėjo partizanus, vieną kartą priglaudė didelę žydų grupę – šimtą iš geto pabėgusių žmonių – ir juos išgelbėjo. Seneliai mokėjo dainuoti ir lenkiškai, ir rusiškai, ir ukrainietišškai.

Prasidėjus Atgimimui, man pasidarė svarbu apibrėžti savo kultūrinę tapatybę. Namuose kalbėjome lenkiškai ir jaučiausi lenke, bet dar kalbėjome ir gudiškai, žinojau, kad protėviai kalbėjo ir lietuviškai. Lankiau rusų mokyklą, kurioje buvo sustiprinta anglų kalba, ir muzikos mokyklą lietuviškai. Universitete buvau giliai paveikta rusų kultūros, kuri iki šiol man labai artima. Būtent po to, kai pradėjau rinkti lietuvių ir baltarusių pasienio dainas įvairiomis kalbomis, supratau, kad mano tradicija – tai daugiakultūrinė Lietuvos Didžiosios Ku-

Marija Krupoves. Iš Marijos Krupoves trio CD „Songs of Stateless People“, Dmitrijaus Matvejevo nuotrauka, 2004 m.

nigaikštystės tradicija. Tai, mano nuomone, mažai ką bendra turi su susikompromitavusiu šiuolaikiniu europietišku multikultūriškumu, kuris stokoja prisirišimo prie žemės ir pagarbos vietai kultūrai ir vertybėms. Sukūriau iš tų dainų sau repertuarą, bet man trūko kitų mūsų žemės balsų: žydų, karaimų, totorių, romų. Išmokau jidiš, vėliau rinkau žydų, karaimų ir romų folklorą.

Koncertuoti pradėjau Sąjūdžio metu, kai atsirado tikros gyvos bendruomenės – žydų, lenkų, rusų...

Su savo dainomis apkeliauvau daug pasaulio šalių, toliausiai buvau Japonijoje. Ypatingo dėmesio sulaukė mano Vilniaus Geto dainų įrašai. Jie jau nuskambėjo keliuose tarptautiniuose dokumentiniuose filmuose, vienas iš jų, sukurtas Niujørke, rodytas per vieną geriausių Amėrikos kanalų. Smagu, kad tai, ką darai, turi tokį netikėtą atgarsį.“

Pagal „Marija Krupoves atsako į Vilniaus šv. Kristoforo gimnazijos moksleivių klausimyną“. –

Bernardinai, 2013-01-28.

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite, kuo svarbios dainuojamos dainos yra jų atlikėjoms – kodėl jos dainuoja?
2. Kodėl ir kada jaunimui dainuoti pataria V. Povilionienė? Pritariate ar ne jos požiūriui? Išdėstykite savo argumentus raštu.
3. Kaip, pasak dainininkių, „daina įauga į širdį“? Paaiškinkite, ką ši metafora reiškia. Savo paaiškinimą užrašykite.
4. Kuo Lietuvos dainos įdomios pasauliui? Pamėginkite dainininkių teiginius pagrįsti Jūsų susirasta papildoma informacija.

Kūrybinės užduotys

1. Atlikite tyrimą savo šeimoje, giminėje ar artimoje aplinkoje: apklauskite tėvus, senelius, prosenelius ar kitus artimus žmones, kokias dainas, kokiomis progomis ir kodėl jie dainuoja, iš kur tų dainų išmoko. Jų liudijimus užrašykite, apibendrinkite ir padarykite išvadas. Savo apibendrinimus pristatykite klasėje.
2. Išklausykite Marijos Krupoves įvairiomis kalbomis atliekamų Lietuvoje gyvenančių tautų dainų (www.saltiniai.info, https://www.youtube.com/watch?v=T_5y02hG_O4). Aptarkite žodžiu, ar skirtingų tautų liaudies dainos turi bendrumų? Kokių? Kaip manote, kodėl? Savo požiūrį išdėstykite raštu.
3. Surenkite klasėje Lietuvos tautų liaudies dainų pristatymus savo gimtosiomis arba pasirinktomis kalbomis: atlikite dainą, išverskite klasės draugams į lietuvių kalbą dainos žodžius. Palyginkite pristatytų dainų melodijas ir temas, aptarkite, kuo jos panašios ir kuo skiriasi.

Poetai apie dainas. Alfonsas Nyka-Niliūnas, Marcelijus Martinaitis

Alfonsas Nyka-Niliūnas
(antras iš dešinės) su
seserimi Ona, broliais Stasiu
ir Adolfu savo gimtinėje
Nemeikščiuose apie 1938 m.

ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS. Motinos daina

Mano motina dainavo dainą:
Akyse jos plaukė laivas.
Aš pasirėmiau į aukštą stiebą,
Ir daina įsišaknijo širdyje.

Mano motina dainavo dainą:
Akyse jos skrido paukštis,
Ir didžiulis ąžuolas kovodamas su vėjais,
Paslėpė tą paukštį sutemoj.

Mano motina dainavo dainą:
Akyse jos krito lapai,
Ir daina, ir veidrodis prieš langą
Buvo pilnas lapų ir rudens.

Mano motina dainavo dainą:
Akyse jos laivas ėmė skęsti.
Ąžuolą su klykiančiu paukščiu nulaužė
Ir paliko veidrodyje mus abu.

MARCELIJUS MARTINAITIS. Padainuok man

Padainuok man,
kad vakaras jau nebetoli,
kad laikas su saule namolio.

Tu man padainuok
Su mėnesiu aplink galvą,
sėdėdama parugėje.

- Ką aš dainuosiu,
kad mano daina – jau sena,
kad mano širdis – jau akla,
kad mano žodžiai – apkurto.

Klausimai ir užduotys

1. Ką nauja apie dainų reikšmę žmogui pasako poetai? Kuo jų išvalgos papildė dainininkų teiginius? Kokiais vaizdiniais apie dainas kalba poetai?
2. Išrašykite eilėraščių įvaizdžius ir paaiškinkite jų reikšmes. Susiekite įvaizdžius su laiko kaita metų rate, su žmogaus gyvenimo ir istorijos tėkme.
3. Paaiškinkite, kaip suprantate A. Nykos-Niliūno metaforą „daina įsišaknijo širdyje“.
4. Aptarkite, kokius žmonių santykius poetizuoja A. Nyka-Niliūnas ir M. Martinaitis. Kuo jie artimi tautosakai? Komentuodami cituokite eilėraščius ir siekite su tautosakos situacijomis.

Metų ratu

Iš filmo „Vakar ir visados“

Žmogaus gyvenimą per amžius veikia metų laikų kaita – jį suka metų ratas. Šis ratas nustato darbų ir švenčių tvarką. Ypač svarbi ši tvarka buvo ir išlieka žemdirbių bendruomenei: pavasarį – ariama ir sėjama, rudenį – nuimamas derlius; gruodį švenčiamas saulės sugrįžimas ir Kristaus gimimas, birželį džiaugiamasi ilgiausia metų diena.

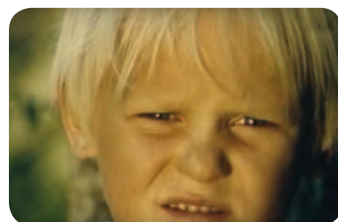
Metų ratas tapo mūsų protėvių pasaulio suvokimo ašimi. Šis ratas nuo seno vaizduojamas liaudies mene: verpsčių, skrynių, namų, drabužių puošyboje, audiniuose, Velykų margučių raštuose. Jį galime atrasti ir šiuolaikinio meno kūriniuose.

Keičiasi gyvenimo būdas, bet svarbiausios šventės ir papročiai atsinaujindami išlieka. Išlieka ir šventės bei darbus nuolat lydinti tautosaka: dainos, pasakos, žaidimai.

Ir mes kartu su Saule pamėginsime perėti metų ratu. Pradėję nuo Kalėdų, susipažinsime su svarbiausiomis šventėmis ir darbais, juos lydėjusiomis dainomis. Kelionėje mums talkins garsus kraštotyrininkas Balys Buračas, poetas Marcelijus Martinaitis, kino režisierius Gytis Lukšas.

Verpstė su metų rato ir gyvybės medžio simboliais. Rytų Lietuva, 1861 m.

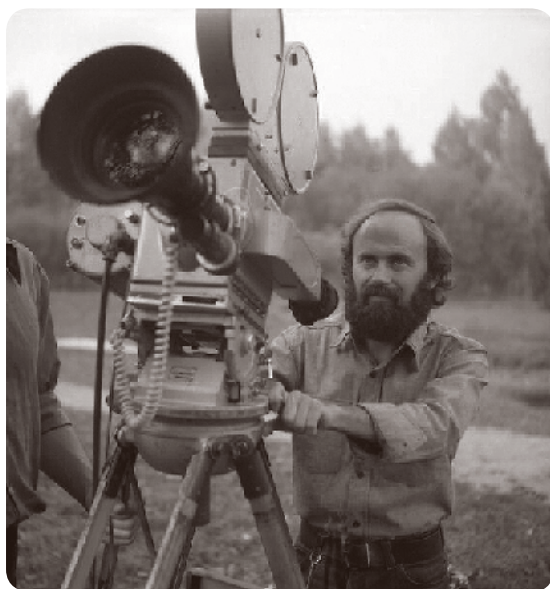

Iš filmo „Vakar ir visados“

Balys Buračas išeina iš namo, prisikrovęs pilną pintinę drožinėtu skulptūrų, 1929 m.

Gytis Lukšas (g. 1946) – kino režisierius. Jis drauge su poetu M. Martinaičiu ir dainininke V. Povilioniene 1984 m. sukūrė poetinį etnografinį filmą „Vakar ir visados“, kurį sovietinėje Lietuvoje leista rodyti tik po metų. Šis filmas kaip mokymo priemonė naudotas Sorbėnos ir kituose pasaulio universitetuose.

Režisierius Gytis Lukšas filmavimo aikštelėje. Algirdo Tarvydo nuotrauka